

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ МІЛІТАРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

В.Л. Зливков

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,

vzlivkov@gmail.com

С.О. Лукомська

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, svitluk@ukr.net

У сучасному світі все помітнішим стає суспільний інтерес до осмислення власного минуло, зокрема, а контексті російсько-української війни, й воєнного. Історична пам'ять є чинником, що визначає характер колективних уявлень про минуле, оцінку нинішніх подій та бачення стратегії майбутнього розвитку суспільства, тому вона тісно пов'язана із мілітарними традиціями та ідентичністю.

Концепція мілітарної ідентичності, що бере свій початок у військовій соціології, досліджується та вимірюється в нормативних термінах, таких як культура, атитюди, цінності та мотивація. Проте погляди щодо того, як інтерпретувати мілітарну ідентичність, як її вимірювати та наскільки вона впливає на особистість у мирний та військовий час, суттєво відрізняються у культурологічних, соціологічних та психологічних контекстах (Evetts, 2003).

Етимологічний словник української мови Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України визначає поняття «військовий» як такий, що служить у Збройних силах країни або має стосунок до війська, поняття «воєнний» як таке, що стосується війни. Дане слово споріднене з «вина́», відноситься до праслов'янського *vojь* «воїн», російського «повиновáться», литовського *vajóti* «ганяти, переслідувати». Поняття «мілітарний» (military) вперше з'явилося у повсякденному вжитку у 15 столітті і походить від латинського *militaris*, від *milit-*, *miles* «солдат», з 1709 року слово «мілітарний» почало вживатися для позначення збройного захисту своєї країни та потреб

військово-цивільного життя, тобто життя в умовах ймовірних збройних конфліктів, звідси у 1863 році широкої популярності набуло поняття «мілітаризм». Зазначимо, що в українській мові вживання прикметника «мілітарний» має тривалу історію: «Єдиною активною мілітарною нашою силою була наша інтелігентна молодь і частина національно-свідомого робітництва, яке гаряче стояло за українську державність» (В. Винниченко); «Мілітарну поміч на випадок військового заколоту обіцяв король Монако» (Ю. Винничук); «Я протер долонею запітніле скло і подивився на солдата ще раз. Той помітив мене і відповів бадьорим мілітарним поглядом» (С. Жадан).

Доведено, що мілітарна ідентичність є соціальною ідентичністю, яка формується та інтегрується в самооцінку, коли цивільна ідентичність стає менш помітною через військову інкультурацію (Lock-Pullan, 2001). Спільний військовий досвід, соціальні зв'язки та довіра, а також важливість армії для учасників бойових дій, а також людей, які живуть під час воєн, підсилюють значимість мілітарної ідентичності у самооцінці. Додатковими чинниками зміцнення мілітарної ідентичності для військових є тривалість служби та кількість «завдань» на полі бою, а для цивільних – тривалість воєнних дій, досвід окупації/деокупації, соматичні та психологічні травми, зумовлені війною, тобто – практична неможливість як цивільних, так і військових, бути виключеними із простору військового життя. З одного боку, виражена мілітарна ідентичність сприяє позитивній Я-концепції військових, оскільки відповідає вимогам військової служби, а з іншого – мілітарна інкультурація та домінування мілітарних наративів у житті цивільних осіб, може сприяти проблематичному змішуванню особистої та соціальної ідентичностей, подальшому закріпленню мілітарної ідентичності в самооцінці, що погіршує ефективність функціонування у мирний час, але сприяє соціальній адаптації в часи війни та повоєнного відновлення.

Інтерпретаційний феноменологічний аналіз дослідження зміни цивільної ідентичності на мілітарну зазвичай проводиться на вибірці ветеранів,

учасників бойових дій на території інших країн, відповідно, на перший план виступає не захист інтересів своєї родини і своєї землі, а наступальні дії в контексті раціонального виконання професійних завдань. Звідси, менша емоційна залученість в мілітарну діяльність і важчий процес адаптації до цивільного життя у своїй мирній країні.

У великомасштабному кількісному дослідженні R. E.Adams, T. G.Urosevich, S. N.Hoffman (2019) виявили захисні впливи яскраво вираженої мілітарної ідентичності ветеранів війни у В'єтнамі. Виражена мілітарна ідентичність була пов'язана з меншою схильністю до суїциду, більшою участю в організаціях у справах ветеранів і вищим сприйнятим рівнем соціальної підтримки свого військового підрозділу та збройних сил в цілому під час служби. Однак у цивільному житті виражена мілітарна ідентичність не корелювала з показниками суб'єктивного благополуччя. Наші з О. Мельник дослідження соціальної адаптації учасників АТО (ООС) до цивільного життя підтверджують зарубіжні дослідження (наприклад, McCormack, Ell, 2017), де виявлено, що колишні учасники бойових дій мають низку психосоціальних проблем при переході від військового до цивільного життя, по суті відбувається зворотня зміна ідентичності – мілітарної на цивільну, яка характеризується соціальною ізоляцією, актуалізацією моральних травм і посиленням процесів горювання; тобто у цивільному житті на «мирній» території, ідентичність «воїна» продовжує надалі функціонувати для раціоналізації невпевненості в собі, небажання відмовитися від домінування мілітарної ідентичності через соціальну самоізоляцію або антисоціальну поведінку, що зумовлює ще більший розрив між військовими та цивільними. За таких умов у ветеранів часто формується так звана змішана мілітарно-цивільна ідентичність, яка є інтеграцією обох систем цінностей та шляхом подолання криз обох видів ідентичності. Ми припускаємо, що така мілітарно-цивільна ідентичність вже сформована у мешканців зон активних бойових дій, деокупованих територій, й, ймовірно, буде характерною для повоєнного відновлення всіх українців.

Література:

1. Adams R. E., Urosevich T. G., Hoffman S. N. Social and psychological risk and protective factors for veteran well-being: the role of veteran identity and its implications for intervention. *Military behavioral health*. 2019. Vol. 7(3). P. 304-314.
2. Evetts J. The sociological analysis of professionalism: Occupational change in the modern world. *International sociology*. 2003. Vol. 18(2). P. 395-415.
3. Lock-Pullan R. 'And the Wall Came Trumbling Down': The Current Debate on the Changing Nature of the Military Professional. *Defence Studies*. 2001. Vol. 1(3). P. 122-132.
4. McCormack L., Ell L. Complex psychosocial distress postdeployment in veterans: Reintegration identity disruption and challenged moral integrity. *Traumatology*. 2017. Vol. 23(3). P. 240-251.